

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Litteraturvetenskapliga institutionen
C-uppsats

Heteronormativitet i läroböcker

– En undersökning av heteronormativt innehåll i läroböcker i svenska på gymnasiet.

HT 2006
Författare: Malin Bengtsson
Handledare: Anna Nordenstam

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte och frågeställning.....	2
1.2 Material.....	3
1.3 Teoretiska utgångspunkter – Om heterosexualiteten som norm.....	4
2. Resultatredovisning.....	5
2.1 Texterna.....	6
2.1.1 Kärleksbeskrivningar.....	6
2.1.1.1 <i>Texter och tankar</i>	6
2.1.1.2 <i>Ekengrens svenska</i>	8
2.1.1.3 <i>Svenska i tiden</i>	10
2.1.1.4 Sammanfattning.....	13
2.1.2 Beskrivningen av kvinnor och män.....	13
2.1.2.1 <i>Texter och tankar</i>	14
2.1.2.2 <i>Ekengrens svenska</i>	16
2.1.2.3 <i>Svenska i tiden</i>	18
2.1.2.4 Sammanfattning.....	19
2.2 Textfrågorna.....	20
2.2.1 <i>Texter och tankar</i>	20
2.2.2 <i>Ekengrens svenska</i>	21
2.2.3 <i>Svenska i tiden</i>	22
2.2.4 Sammanfattning.....	24
2.3 Bilderna.....	24
2.3.1 <i>Texter och tankar</i>	24
2.3.2 <i>Ekengrens svenska</i>	25
2.3.3 <i>Svenska i tiden</i>	25
2.3.4 Sammanfattning.....	26
3. Avslutande diskussion.....	26
Litteraturförteckning.....	29

1. Inledning

I läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, poängteras hur skolan ska främja förståelse för andra människor, samt att ingen ska utsättas för diskriminering eller annan kränkande behandling på grund av bland annat kön eller sexuell läggning.¹ Dessutom poängteras jämställdhet mellan kvinnor och män. Med läroplanen i åtanke förefaller det relevant att studera hur skolans läromedel framställer såväl kvinnor och män, som hur de förhåller sig till heteronormen.

I en rapport framlagd av skolverket angående sexualundervisning i gymnasieskolan konstateras även att "[o]m heterosexualiteten är det enda som är normalt, försvårar det för unga människor som söker sin sexuella identitet."²

Genom att undersöka läromedel i svenska från 2000-talet utifrån hur homo-, bi och heterosexualitet beskrivs i texter, textfrågor samt bilder hoppas jag kunna problematisera ett viktigt ämnesområde inför min framtida lärargärning. Vidare granskas den bild av manliga och kvinnliga egenskaper som läroböckerna återger, detta för att undersöka hur föreställningar om kön representeras i dagens skola.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att studera om dagens läromedel i svenska för gymnasiet speglar ett heteronormativt förhållningssätt eller ej. Dessutom undersöks om olika föreställningar kopplade till manlighet och kvinnlighet förekommer. Detta undersöks genom tre delar av de läroböcker jag granskar; dels textavsnitten, dels de frågor som eleverna ska diskutera och slutligen också de bilder som finns med.

- Är läroböckernas texter heteronormativa, och i så fall på vilket sätt?
- Är textfrågorna i läroböckerna heteronormativa, och i så fall på vilket sätt?
- Är läroböckernas bilder heteronormativa, och i så fall på vilket sätt?
- Kan en skillnad ses i sättet på vilket kvinnor och män beskrivs?

---

¹ 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, s. 3.

² Helena Norman, "Högre status för gymnasieskolans sex- och samlevnadsundervisning", 2006, s. 1.

1.2 Material

Jag har valt att studera tre textböcker i svenska för gymnasiet. Eftersom jag gör en djupgående undersökning av materialet har jag valt att inrikta mig på ett mindre antal böcker. Dessa tre är:

- *Texter och tankar, textbok A*, av Svante Skoglund, Gleerups, 2002
- *Ekengrens svenska, textbok A*, av Hans-Erik Ekengren och Brita Lorentzson-Ekengren, Natur och kultur, 2002
- *Svenska i tiden, lärobok A röd*, av Anita Danielsson och Ulla Siljeholm, Natur och kultur, 2002

Då böckerna som synes är skrivna under 2000-talet bör de rimligen spegla den syn på heteronormativitet som dagens gymnasieelever möter. Läromedlen jag valt är alla uppbyggda på liknande sätt. Det vill säga upplagda utifrån någon form av text med påföljande textfrågor. De olika böckerna innehåller texter i form av artiklar, noveller, utdrag ur romaner och dikter. I *Ekengrens svenska* finns dessutom låttexter inkluderade. Vidare finns i samband med texterna olika former av informationstexter inlagda. Dessa innehåller varierande upplysningar, till exempel om stycket eller författaren. Dessutom innehåller läroböckerna dekorationer i form av bilder och mönster. Att jag valt böcker med liknande upplägg beror på att jag ville ha ett så enhetligt utgångsmaterial som möjligt. Detta för att lättare kunna se likheter och skillnader i sättet som heteronormativitet behandlas på.

Texter och tankar är uppdelad i kapitel med olika teman, nämligen ”resor”, ”kärlek”, ”kropp” och ”mod”. Varje text efterföljs av några rader om författaren, ofta med en anknytning till texten i fråga. Läroboken innehåller en större mängd manliga författare än kvinnliga, av 70 texter som får egen rubrik i innehållsförteckningen är 29 skrivna av kvinnor och 41 av män. Detsamma gäller för *Ekengrens svenska*, där 25 av bokens författare är kvinnor och 49 män.

Ekengrens svenska är uppbyggd i kapitel beroende på texttyp och *Svenska i tiden* baseras liksom *Texter och tankar* på olika temakapitel. Liksom i de två andra läromedlen är texter med manliga huvudpersoner, och manliga författare överrepresenterade i *Svenska i tiden*. Av totalt 64 texter med utskrivna författare är 25 skrivna av kvinnor, och 39 av män. Första kapitlet, om resor, har bara manliga författare. I kapitlet om kriser däremot är den största delen av författarna kvinnor.

1.3 Teoretiska utgångspunkter – Om heterosexualiteten som norm

I inledningen till *Makalösa kvinnor* skriver Eva Borgström:

Män har som regel varit överordnade kvinnor och det manliga har som regel varit norm. Den patriarkala könsordningen har dessutom varit så djupt rotad att den inte har uppfattats som ett politiskt och kulturellt fenomen utan som en ordning given av Gud eller naturen själv. Så har det varit långt in i modern tid och det vetenskapliga samhället har knappast varit något undantag.³

Borgström poängterar vidare hur det först med den genusvetenskapliga forskningen blivit möjligt att skapa och återskapa mekanismerna runt de könliga maktrelationerna, och hur dessa på allvar har börjat analyseras inom den akademiska världen.⁴ Bland dem som forskar inom genusvetenskap har jag här använt mig av bland annat den amerikanska forskaren Adrienne Rich som utkom med boken *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens* redan 1980. Rich använder uttrycket obligatorisk heterosexualitet för att problematisera samhällets utformning med heterosexualiteten som oemotsagd bas, förgivettagandet att den heterosexuella kärleken är allmän och oersätterlig. Hon fokuserar också mycket på att det är kvinnorna som utsätts för det starkaste förtrycket och att lesbiska på detta sätt göms i samhället.⁵ Rich ifrågasätter de samhälleliga förutsättningar som leder till heterosexuell normbildning och utvecklar tankegången att dessa institutioner är skapade för och av män.⁶ Vidare föreslår Rich att heterosexualitet måste bli betraktat som en politisk institution.⁷

Queerteoretikern Judith Butler kallar den heterosexuella ordningen, där två kön/genus, ett kvinnligt/feminint och ett manligt/maskulint är tydligt identifierbara för den heterosexuella matrisen. Butler hävdar att biologiska kön saknar betydelse och att samhället är vad som påverkar de egenskaper som tillskrivs kvinnor och män. Hon kallar könet performativt, något som vi skapar, eller gör själva, utifrån samhällets normer.⁸

---

³ Eva Borgström, "Inledning", *Makalösa kvinnor: könsöverskridare i myt och verklighet*, Stockholm, 2002, s. 12.

⁴ Ibid., s. 12.

⁵ Adrienne Rich, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, Stockholm, 1986, se exempelvis s. 5, 30 och 45.

⁶ Rich, 1986, se bland annat s. 11-15.

⁷ Ibid., s. 16.

⁸ Tiina Rosenberg, "Inledning", *Könet brinner! Judith Butler; texter i urval av Tiina Rosenberg*, Stockholm, 2005 s. 10ff.

Detta är något som även Monique Wittig diskuterar i olika artiklar i hennes *The straight mind and other essays* (1992)⁹. Wittig poängterar även att "[t]he ideology of sexual difference functions as censorship in our culture by making, on the ground of nature, the social opposition between men and women. Masculine/feminine, male/female are the categories which serve to conceal the fact that social differences belong to an economic, politic, ideological order."¹⁰ Vidare konstaterar Wittig att "[h]eterosexual society is the society which not only oppresses lesbians and gay men, it oppresses many different/others, it oppresses all women and many categories of men, all those who are in the position of the dominated."¹¹

Kvinnoforskaren Yvonne Hirdman har studerat hur genussystemet ser ut. Hon visar att de två grundläggande logikerna för detta är isärhållning av könen och etablerandet av det manliga som norm. Dikotomin mellan kvinna och man blir viktig. "Kvinnligt" och "manligt" bör inte blandas. Genussystemet bygger också på den hierarki det innebär att se mannen som norm, som människor, de som står för det normala och allmängiltiga.¹²

Då undersökningen behandlar heteronormativitet i läroböcker bör poängteras att jag använder begreppet heteronormativitet utifrån Tiina Rosenbergs beskrivning av fenomenet. Hon skriver "[h]eteronormativitet innebär ett antagande om att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt."¹³ Dessutom säger hon att

[m]ed termen heteronormativitet åsyftas de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande. Heteronormativitet är därmed inte begränsad till sexuella handlingar utan handlar om den heterokulturella dominans som inte ger plats för andra sociala gruppers erfarenheter och perspektiv.¹⁴

2. Resultatredovisning

Här kommer läroböckerna att presenteras mera utförligt i förhållande till såväl heteronormativitet som genusskillnader. Stycket är uppdelat i tre delar, texterna,

---

⁹ Monique Wittig, *The straight mind and other essays*, Hemel Hempstead, 1992.

¹⁰ Ibid. s. 2.

¹¹ Ibid. s. 29

¹² Yvonne Hirdman, "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", 1988, s. 49-51.

¹³ Tiina Rosenberg, "Inledning" i *Könet Brinner*, 2005, s.11.

¹⁴ Tiina Rosenberg, "Om heteronormativ historieskrivning" i *Makalösa kvinnor*, Stockholm, 2002, s. 244.

textfrågorna samt bilderna. Böckerna kommer i varje del att tas upp var för sig, varefter en sammanfattning av dem alla kommer att ske.

2.1 Texterna

Här undersöks texterna utifrån två underrubriker, ”kärleksbeskrivningar” och ”skillnaden mellan kvinnor och män”. Under båda dessa rubriker görs en genomgång av läroböckerna följt av en sammanfattning.

2.1.1 Kärleksbeskrivningar

I detta stycke kommer texter som tar upp olika former av kärleksrelationer att diskuteras. Det kan konstateras att böckerna i många fall beskriver heterosexuell kärlek, men som vi ska se finns även undantag inkluderade.

2.1.1.1 *Texter och tankar*

I det inledande resekapitlet i *Texter och tankar* finns ett utdrag ur *En tripp till Indien* av William Sutcliff. Det sammanfattande stycket berättar då att ”Dave sticker till Indien med sin kamrats flickvän Liz, som han *förstås* är kär i.”¹⁵ [Min kursiv] I denna lilla textrad syns redan en tendens till heterosexuell normbildning, men då inte hos författaren till det litterära stycket, utan snarare hos läroboksförfattaren. Vidare kan konstateras att flera av de texter som valts ut, helt omotiverat lyfter fram information som bekräftar det heterosexuella samlivet. I *Den evige resenären* får läsaren veta att berättarkaraktern har ”fru och barn att komma hem till”¹⁶, utan att detta har någon som helst betydelse för berättelsen. Wittig skriver att kvinnor har blivit övertygade om att den heterosexuella levnaden är den enda rätta. ”They [women] have been convinced that they want what they are forced to do and that they are part of the contract of society that excludes them. Because even if they, if we, do not consent, we cannot think outside the mental categories of heterosexuality.”¹⁷ Wittigs fokus ligger på kvinnor som drabbade, och det är lätt att som kvinna känna att detta är den stora problematiken, men i det sammanhang som studeras, nämligen läromedel, berörs

---

¹⁵ Svante Skoglund, *Texter och tankar*, Malmö, 2002, s. 12. Fortsättningsvis kommer jag att i notapparaten enbart skriva *Texter och tankar*, detta för att förenkla jämförelsen böckerna emellan.

¹⁶ Ibid. s. 24.

¹⁷ Wittig, s. 43.

såväl flickor som pojkar. Genom att låta heteronormen stå oemotsagd och odiskuterad vidmakthålls den.¹⁸

I *Texter och tankar* möter läsaren Sapphos kända dikt ”Gudars like”. Detta utgör den första anknytningen till homosexuell kärlek i läroboken. Eftertexten till ”Gudars like” berättar lite om den, och om författaren. ”[...] Dikten är mycket omdiskuterad, bland annat för att den (kanske) skildrar homosexuell kärlek. Sapfo levde på ön Lesbos, därav ordet lesbisk. Om poeten verkligen var homosexuell vet vi inte. Är det viktigt?”¹⁹ Här får man som läsare känslan av att fokus ligger vid att bagatellisera, att inte vilja kännas vid homosexualiteten som beskrivs. Kanske är motivet att inte vilja stigmatisera, utan istället låta homosexualiteten bli en naturlig del av kapitlet. Fanny Ambjörnsson noterar i sin artikel *Johannas förändring* att det kan uppfattas som en frisinnad och generös gest av ett majoritetssamhälle att låta bli att nämna homosexualitet. ”Ett notering av stigmat tenderar nämligen lätt att sammankopplas med ett understödande av sakernas tillstånd.”²⁰

Texten som följer Sapphos är skriven av Sofia Heine och heter *Jag kommer fortfarande ihåg*. Det är en text på drygt en sida som tar upp hur en ny kille börjar i berättarens klass, och spänningen dem emellan. Det är först i sista meningen som läsaren förstår att det handlar om homosexuell kärlek genom repliken ”[d]et kommer alltid att vara du och jag, Anders.”²¹ Slutet förvånar läsaren och det är just detta grepp som fokuseras på även i fortsatta diskussioner om texten. Upplägget och känslan som förmedlas liknar annars de texter som handlar om heterosexuell kärlek. Just denna likhet hade varit intressant att se någon form av problematisering runt i läroboken. Istället lämnas texten åt sig själv, för att i slutet av kapitlet belysas utifrån ett helt annat perspektiv.²²

I *Texter och tankar* finns ett utdrag ur romanen *Glappet*, av Christina Herrström. På några sidor berättas om Odin, som varit på fest och sedermera kommer till sin skolsköterska för att berätta att han blivit våldtagen. Skolsköterskan tolkar situationen som att Odin är homosexuell, eftersom kvinnor enligt henne inte kan våldta.²³ Angående Odins möjliga homosexuella identitet säger sedan denna missförstående skolsköterska ” – Du vet ju att det inte är *fullt*. Inte idag. Det kan vara besvärligt, men

---

¹⁸ Se Fanny Ambjörnsson, ”Johannas förändring”, i *Queersverige*, , Stockholm, 2005, s. 197.

¹⁹ *Texter och tankar*, s. 102.

²⁰ Ambjörnsson, ”Johannas förändring”, s. 197.

²¹ *Texter och tankar*, s. 104.

²² Detta kommer jag att diskutera vidare under rubriken textfrågorna.

²³ *Texter och tankar*, s. 85.

fullt är det inte.”²⁴ Skolsköterskans fortsatta tal med Odin tyder på acceptans gentemot homosexualitet:

- Jag tror att du skulle behöva lära dig att acceptera din läggning.
- Min läggning!? upprepar Odin.
- Då behöver du inte känna skuld efteråt. En sån här skuld som gör att du faktiskt vill få det att framstå som om du egentligen inte ville. Jag vet att det är en lång process att gå igenom och att man kan känna sig utlämnad och förvirrad i den, men du måste försöka tillåta dig att vara dig själv.²⁵

Längre fram i texten är det dock lätt att förlora aktningen för den tidigare välvilliga skolsköterskan. När det framgår att Odin haft sexuellt umgänge med en *flicka* får han höra att det förmodligen varit hans eget fel. ” – Jag tror knappast att en flicka skulle förföra dig om du inte hade lockat lite först!? [...] Tidigare på kvällen till exempel? Alla andra dagar? Du är ju mycket väl medveten om din attraktionskraft, eller hur? [...] Förundras istället över ditt erotiska äventyr. Bejaka din sinnlighet. Tacka och ta emot.”²⁶ Genom skolsköterskans avslutande ställningstagande glöms lätt de tidigare tankarna om att vara sig själv och acceptera homosexualiteten som en del av den man är bort. Det är den avslutande, negativa attityden som läsaren lämnas kvar med.

Vid avslutandet av varje kapitel görs en vidareutveckling av texterna, med ytterligare funderingsfrågor och skrivövningar. Och det vi ser i avslutandet av kärlekskapitlet är att trots att kapitlet innehållit två texter om homosexualitet har man skickligt gått ifrån alla hänvisningar till detta och därtill lyfter man fram pojke/flicka - kärlekshistorien som universell.²⁷ ”Pojke möter flicka [...] pojke möter flicka och ljuv musik uppstår. Men snart nog möter den spirande kärleken hinder. Så lyder den *outsitliga* formel som ligger bakom världens *alla* kärlekssagor.”²⁸ [Min kursiv].

Det är värt att notera hur Edward Youngs citat ”födda till original, hur kommer det sig att vi dör som kopior?”²⁹ följer bara några sidor efter ovanstående citat om världens kärlekssagor.

2.1.1.2 Ekengrens svenska

Läroboken *Ekengrens svenska* inleds med några olika skapelseberättelser, varpå ett sagokapitel påbörjas. I introduktionen till detta kapitel berättas lite grand om sagornas

---

²⁴ *Texter och tankar*, s. 85.

²⁵ *Ibid.* s. 85.

²⁶ *Ibid.* s. 86f.

²⁷ Se *Ibid.* stycke 11, s. 127.

²⁸ *Ibid.* s. 127.

²⁹ Edward Young, i *Texter och tankar*, s. 132.

upplägg, dock utan att nämna något om hur det lyckliga slutet ofta innebär den heteronormativa kärleken. Istället skrivs att sagan avslutas genom ett ”[s]å levde de lyckligt och länge i sitt stora slott av guld.”³⁰ Detta kan, från författarnas sida, vara en omedveten utslutning av just det heteronormativa, alternativt en så uppenbar koppling till det heterosexuella paret att det inte ens behöver skrivas...? Det första sagan, om en klok torpardotter som får kungens kärlek, bekräftar dock att heterosexualitet är normen.³¹

Närmast följande text är H.C. Andersens *Den ståndaktige tennsoldaten*. Här handlar det om leksaker, men trots detta drömmer soldaten om att få gifta sig med en liten pappballerina. I det något bistra slutet på sagan brinner dessa båda upp i kakelugnen, men läsaren får veta att när pigan dagen efter rakar askan ur ugnen finner hon en liten plätt av metall i formen av ett hjärta.³²

Även i *Trollspegeln*, en afrikansk saga, möter man normen om man och hustru som det mest eftersträvansvärda, och detta är genomgående i läroboken.³³

Rich tar upp hur obligatorisk heterosexualitet används av kopplare och hallickar för att förenkla deras arbete.

Den vanligaste metoden för en kopplare som jobbar med att plocka upp rymlingar eller förvirrade unga flickor till hallicken är att erbjuda dem 'kärlek och vänskap' så att de ska anpassa sig. Den heterosexuella romansens ideologi som strålat mot henne sedan barnsben i sagor, från Tv:n, filmer, reklam, schlagers och bröllopsprakt, är verktyget i kopplarens hand och något han inte är sen att använda...³⁴

Ekengrens svenska innehåller ett poesikapitel på 25 sidor. Här finns en dikt av en kvinnlig författare som skriver om kvinnlig kärlek. Harriet Löwenhjelm med ”Beatrice-Aurore”.³⁵ Fortsättningsvis finns ett fåtal uttalat heterokärleksdikter. Det kan noteras att hela diktkapitlet saknar kommentarer, uppenbarligen ett genomtänkt val, då författarna i inledningen till kapitlet skriver ”[u]tgå från dina egna tankar och känslor. De är mest intressanta.”³⁶

---

³⁰ Hans- Erik Ekengren och Brita Lorentzon- Ekengren, *Ekengrens svenska*, Stockholm, 2002, . Fortsättningsvis kommer jag att i notapparaten enbart skriva *Ekengrens svenska*, detta för att förenkla jämförelsen böckerna emellan, s. 30.

³¹ Ibid, s. 32f.

³² Ibid, s.37.

³³ Se Ibid. s. 49f, och vidare exempelvis s. 57, 127, 138, 177 och 214.

³⁴ Rich, s.27.

³⁵ *Ekengrens svenska*, s. 63.

³⁶Ibid. s. 60.

Som avslutande text i *Ekengrens svenska* finns Platons dialog *Gästabudet*. Platon diskuterar som bekant mänsklighetens början, och delningen av könen.

...de kvinnor som är avskurna från en annan kvinna intresserar sig inte särskilt för män utan vänder sig mot kvinnor, och från det könet kommer de lesbiska. De män som är avskurna från en man söker det manliga, och så länge de är pojkar älskar de män och glädjer sig över att få ligga med män och omfamnas av män eftersom de är ett litet stycke av en man. Dessa är de bästa pojkarna och ynglingarna, eftersom de är manligast till naturen. Somliga säger förstås att de är skamlösa, men det är lögn, för så gör de inte av skamlöshet, utan av tapperhet, mod och manlighet och därför att de ivrigt söker det som är likt dem själva.³⁷

Med tanke på den heterosexualitetens allmängiltighet som vi sett prov på i många av de övriga av lärobokens texter är inkluderingen av *Gästabudet* intressant. Texten bekräftar vad Wittig påpekar om heteronormen.

And although it has been accepted in recent years that there is no such thing as nature, that everything is culture, there remains within that culture a core of nature which resists examination, a relationship excluded from the social in the analysis – a relationship whose characteristic is ineluctability in culture, as well as in nature, and which is heterosexuality.³⁸

Wittig fortsätter med att anmärka på hur the straight mind ger en universalisering av sitt koncept, dess generella lagar anses omfatta alla samhällen, epoker och individer.³⁹ Med inslaget av Platons text blir det alltså uppenbart att den obligatoriska heterosexualitet som omger oss idag faktiskt inte är fullt lika sann och allmängiltig som många väljer att tro.

2.1.1.3 Svenska i tiden

Även i *Svenska i tiden* går de tendenser till heteronormativa kärleksberättelser som vi sett i de andra böckerna igen.⁴⁰ Läsaren möter en uppradning av heterosexuella kärlekspar, fast nu i dagens berättelser, dokusåporna. ”...Hugo och Anna, Daniel och Sandra eller vad de nu heter möts och blir kära i varandra.”⁴¹

Det kan vara intressant att notera hur länge läsaren får vänta på en text om en kvinna, skriven av en kvinna. Det handlar om den småländska Blenda som tillsammans med sin bys kvinnor lurade och slog ned en dansk här. ”För denna bravad

---

³⁷ *Ekengrens svenska*, s. 234.

³⁸ Wittig, s. 27.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Anita Danielsson och Ulla Siljeholm, *Svenska i tiden*, Stockholm, 2002, Se exempelvis s. 73ff, 112ff och 213. Fortsättningsvis kommer jag att i notapparaten enbart skriva *Svenska i tiden*, detta för att förenkla jämförelsen böckerna emellan.

⁴¹ Ibid. s. 176.

tillerkändes kvinnorna i Varend till skillnad från andra svenskor lika arvsrätt med sina bröder och även den värdefulla rätten att föregås med trumslagare vid sina bröllop.”⁴²

Avslutningen på sagan tvingar alltså in kvinnorna i den heteronormativa ramen.

Också i *Svenska i tiden* finns ett kapitel med sagor inkluderat. Här blandas myter och sagor från olika tider och platser. Bland annat kan vi i texten som berättar om hur sagor vanligtvis är uppbyggda läsa att ”[p]ojken måste utföra tre storverk innan han får prinsessan.”⁴³ Intressant blir det även att se hur läroboksförfattarna beskriver sagornas hjältinna. Detta därför att deras beskrivning väl passar in i den bild de själva i de många fall, genom sitt val av texter förmedlar till eleverna.

Hjältinnan i sagan har vanligen en betydligt mera passiv roll. Hon väntar först och främst på sin prins. Kanske blir hon försänkt i sömn som Törnrosa eller Snövit eller väntar som Askungen på att prinsen ska hitta fram med hennes glassko. Sagan tycks spegla en värld där kvinnans ansvar i första hand var hemmet och familjen.⁴⁴

Detta är för övrigt inget som läroboken problematiserar, eller fortsättningsvis tar upp.

Mitt i alla heteronormativa texter dyker ändå flera texter om homosexualitet upp. Dessutom med en inledning som poängterar att ”alla de tidigare texterna i kapitlet har handlat om heterosexuell kärlek.”⁴⁵ Visserligen har hela boken speglat ett heteronormativt synsätt, men här finns i alla fall något som bryter mot normen och vill visa på andra förhållningssätt. Under rubriken ”kärleken har många ansikten” kan man bland annat läsa att ”inställningen till homosexuell kärlek har varierat mellan olika perioder i historien och mellan olika kulturer. Ibland har den varit helt accepterad, t.ex. i det antika Grekland, ibland har den varit förbjuden i lag.”⁴⁶ Liksom i *Texter och tankar* finns Sapphos ”Gudars like” med i *Svenska i tiden*, här dock i en annan översättning.⁴⁷ Ett utdrag ur Kri Bloms roman *Öppet brev om lesbisk kärlek* introduceras genom en kortare informationstext som förklarar att det för homosexuella liksom för alla andra alla är viktigt att deras kärlek accepteras av samhället.⁴⁸ Bloms text tar upp många aspekter av det homosexuella livet, och uppmanar också till en skepsis mot heteronormen. ”Att vara kvinna och leva

---

⁴² *Svenska i tiden*, s. 69.

⁴³ *Ibid.* s. 215.

⁴⁴ *Ibid.* s. 220.

⁴⁵ *Ibid.* s. 179.

⁴⁶ *Ibid.* s. 179.

⁴⁷ *Ibid.* s. 180.

⁴⁸ *Ibid.* s. 181.

tillsammans med en annan kvinna upplevs av många som absurt. En parbildning ska bestå av man/kvinna. Om gubben sedan är sadist eller alkoholist spelar ingen roll. Det ger i alla fall högre status att leva med honom än med en annan kvinna.”⁴⁹ Även Rich påpekar att kvinnor inte i alla sammanhang kan antas ha föredragit eller valt det heterosexuella livet.

Kvinnor har gift sig av nödvändighet, för att överleva ekonomiskt, för att kunna ha barn utan att gå under ekonomiskt eller frysas ut socialt, för att bibehålla sin respekt, för att göra vad som förväntades av kvinnor som efter att ha lämnat sin 'abnorma' barndom bakom sig vill känna sig 'normala', och för att heterosexuell kärlek framställs som det stora äventyret, plikten och fulländningen av kvinnan.⁵⁰

Efter texten om lesbisk kärlek finns ett utdrag ur Inger Edelfeldts *Den stora kärleken*, om en homosexuell pojkes funderingar och möte med sin identitet.⁵¹ Denna text föregås av en informationstext som berättar att när litteraturen skildrar homosexuell kärlek handlar det ofta om en chockartad upptäckt av att inte vara som andra. Samhällets förväntade livsstil, med parbildning, familj och barn passar inte.⁵² Om *Den stora kärlekens* huvudperson Jim sägs också innan romantexten tar vid faktiskt precis detta: ”Dagen innan han [Jim] ska resa hem inser han plötsligt att han är kär i Krister. Det är en *chockartad* upptäckt.”⁵³ [Min kursiv.]

Efter ovanstående tre texter som tagit upp olika aspekter av den homosexuella kärleken radas en kavalkad av heterosexuella parbildningar upp. Först ett utdrag ur *Bibeln* ”[d]et är därför en man lämnar sin far och mor för att leva med sin hustru, och de blir ett.”⁵⁴ Ytterligare några sidor längre fram en textsnitt från *Koranen* och därpå en text om Ask och Emblas tillkomst och det fortsätter med tusen och en natt, och sultanens kärlek till Scheherezade.⁵⁵ Vad som skulle kunna beskrivas som en brutal återgång till heteronormen.

Texten som följer på titeln ”Mamma Pappa Barn” handlar om kärleken mellan föräldrar och barn, samt hur denna har porträtterats i olika litterära sammanhang.⁵⁶ Det kan vara intressant att konstatera att vi i Sverige sedan 1 februari, 2003 har en lag som medger att såväl homosexuella som heterosexuella har möjlighet att adoptera

---

⁴⁹ *Svenska i tiden*, s. 182.

⁵⁰ Rich, sid. 40.

⁵¹ *Svenska i tiden*, s. 183ff.

⁵² *Ibid.* s. 183.

⁵³ *Ibid.* s. 183.

⁵⁴ *Ibid.* s. 201.

⁵⁵ *Ibid.* s.201f, 203, 204f och 216ff.

⁵⁶ *Ibid.* s. 117.

barn, och att alltså den direkta kopplingen från mamma pappa barn till föräldrakärlek kan ses som tämligen begränsande.

2.1.1.4 Sammanfattning

Här har nu presenterats hur de olika böckerna visar kärleksrelationer. I det här stycket kommer jag att visa på allmänna drag.

Förutom de exempel som lyfts fram i samband med genomgången av *Texter och tankar* syns även exempel på generella anspelningar på den obligatoriska heterosexualiteten bland annat i *Ekengrens svenska* och *Svenska i tiden*. Vi ser heterosexuella äktenskap och parrelationer i texter från bland annat Hemingways *Katt i regn*, Bengtssons *Röde orm* och Tunströms *Maskrosbollen*.⁵⁷

Om och om igen ses även exempel på texter som tar upp den första kärleken, eller ungdomskärlek. Dessa texter har troligen tagits med för att ge eleverna beröringspunkter och identifikationsobjekt. Problemet för en homosexuell elev kan bli att flickan och pojken i berättelsen inte uppfyller identitetsbehovet. Det är svårt att identifiera sig med en beskriven verklighet som inte stämmer med ens egna upplevelser.

De allra flesta texter behandlar sålunda heterosexuell kärlek på ett eller annat sätt. Om tanken som nämnts är att ungdomar ska kunna identifiera sig, bör de heterosexuella eleverna inte ha ett alltför stort problem med att hitta referenspunkter. Läromedlen utesluter dock inte helt homosexualiteten. Väl värt att notera är ändå att *Ekengrens svenska* förutom i en av dikterna endast behandlar homosexualitet i Platons text. *Texter och tankar* innehåller "Gudars like" och ett utdrag ur en längre text, medan *Svenska i tiden* är den av de tre böckerna som på tydligast vis synliggör homosexualitet. Detta görs genom klara texter och reflektioner kring ämnet.

Det kan trots allt konstateras att genom att heteronormen i den stora majoriteten av texterna får en mycket central roll vidmakthålls den

2.1.2 Beskrivningen av kvinnor och män

I detta stycke undersöks vilken bild av ideal som speglas i läroböckerna, samt hur de utvalda texterna formulerar sig kring "manlighet" och "kvinnlighet". Genom att studera sättet som kvinnor och män beskrivs på kan vi konstatera om läromedlen

---

⁵⁷ Se *Ekengrens svenska*, s.127ff.och 214ff. Dessutom *Svenska i tiden*, s. 12ff.

lyfter fram en skillnad. Detta blir intressant utifrån Hirdmans teorier om isärhållning och att det är ur denna som den manliga normen legitimeras.⁵⁸

2.1.2.1 *Texter och tankar*

I kapitlet om kroppen i *Texter och tankar* finner vi de flesta av bokens kvinnliga författare representerade. Här finns också ett tydligt tema, i form av att texterna fokuserar på hur kvinnor genom sitt utseende ska få bekräftelse av män. I artikeln ”Om feta kvinnor” ligger fokus på vad männen vill ha, på samma sätt som i ”Kroppen – Hårdvaluta i den sociala byteshandeln”, där en mullig kvinna studeras och kritiseras av män.⁵⁹ I de texter där män är i huvudfokus behandlas däremot inte alls hur kvinnor ser på dem. Där handlar det om ett varande, inte i förhållande till andra, utan i förhållande till sig själv.⁶⁰

Läroboken innehåller även ett utdrag på en och en halv sida från *Bibelns* ”Höga visan”. Vid en genomläsning kan konstateras att mannen beskriver kvinnan utifrån hennes yttre attribut, medan mannen, av kvinnan, ses som någon form av beskyddare och bekräftare. ”Dina höfters rundning är som ett bröstspännes kupor [...] Dina bröst liknar killingar, tvillingar av en gasell. Din hals liknar Elfenbenstornet, dina ögon ...”⁶¹ Vidare vill mannen ”stiga upp, [...] gripa tag”⁶² medan kvinnan säger ”jag vill ge min kärlek åt dig.”⁶³

Kortare citat är insprängda på ett flertal ställen i *Texter och tankar*. Bland annat kan man läsa ett citat av Thérèse Lafarge. ”Kvinnor är modigare än män. Om männen fött barn skulle mänskligheten dött ut för länge sedan.”⁶⁴ Här ser vi ett exempel på hur en koppling till biologiska förutsättningar sätts ihop med egenskaper vilket bidrar till att forma en föreställning om en skillnad mellan könen.

Under rubriken ”Sverige och svenskarna” i resekapitlet, där resenärer av enbart manligt kön uttalat sig om landet får läsaren veta att här finns ”[d]e vackraste flickorna i världen. Och en skönhet av ett annat slag. Den verkliga. En rosenbuske på varje kind. Ett knippe körsbär på varje läpp, och hy som svandun. Dessa flickor är vackra av sig själva. Och har stil och charm och underbara kroppar...”⁶⁵ För såväl

---

⁵⁸ Hirdman, s.52.

⁵⁹ *Texter och tankar*, s. 141ff och 149f.

⁶⁰ Se exempelvis *Texter och tankar*, s. 177ff.

⁶¹ *Ibid.* s. 117.

⁶² *Ibid.* s. 117.

⁶³ *Ibid.* s. 117

⁶⁴ *Ibid.* s. 213.

⁶⁵ *Ibid.* s. 37.

hetero-, bi och homosexuella elever kan texter som talar om att kvinnor är så, män är så, bli något av en måttstock. I en diskussion om kvinnor i arbetslivet argumenterar Rich om hur en sådan norm påverkar lesbiska kvinnor. ”Hennes arbete beror på hur väl hon låtsas vara, inte bara heterosexuell, utan heterosexuell *kvinn*a genom att spela den feminina undfallande rollen som krävs av ’riktiga’ kvinnor.”⁶⁶

Kärlekskapitlet i *Texter och tankar* inleds med en kort text som genast klargör att det kan finnas en skillnad mellan män och kvinnor, samt att kärlek förstås handlar om tvåsamhet. ”Är kärleken livets hopp eller en egoism för två? Vågar du tro på den Stora och Eviga kärleken? Hur vet man att man har hittat Den Rätte/Rätta? Skiljer sig mäns och kvinnors kärleksdrömmar åt?”⁶⁷

I ”Varning för manlig våldoft” får läsaren återigen veta att mannen är på ett sätt, kvinnan på ett annat. Här hänvisas till och med till nedärvda egenskaper. ”Men män vill i allmänhet inte viska. De vill synas, märkas och dominera. [...] En viss nedärvd behärskning kännetecknar dock de flesta kvinnors umgänge med parfymer och eau de toilletter.”⁶⁸ Även i påföljande text, ”Kroppen – hårdvaluta i den sociala byteshandeln” finns liknande idéer med. Det berättas om en undersökning där unga människor fått titta på en bild där en mullig ung kvinna sitter naken på en sten i vattnet. De tre ord som flest använder för att beskriva henne blir: långsam, slapp och lat. ”– Ibland hävdas det ju att tjejer dömer varandras utseende hårdast, men i det här fallet var det faktiskt killarna som hade mest negativa associationer.”⁶⁹ Det kan tänkas att det finns en förhoppning om att eleverna ska kunna identifiera sig med texterna de läser. Om detta är fallet saknar jag problematiseringen runt de roller som manifesteras genom dem.

I det avslutande kapitlet om mod finns krigets figurer med. Här finns bland annat en intervju med en manlig soldat som följde order och dödade män, kvinnor och barn i Vietnam 1968, samt ett utdrag ur Guillous bok *I hennes majestäts tjänst*. I Guillous bok försöker Carl Hamilton bli vän med en åttaårig pojke, sonen till den kvinna han älskar. Detta gör han genom att lära sonen att skjuta med pistol, något som modern blir vittne till. ”Mamma tyckte inte det var världens bästa idé det där med att skjuta med riktig pistol, muttrade Stan [...] ‘Ja, du vet mammor [...] Mammor tycker inte

---

⁶⁶ Rich, s.23.

⁶⁷ *Texter och tankar*, s. 68.

⁶⁸ *Ibid.* s. 139 och 140.

⁶⁹ *Ibid.* s. 143.

om skjutvapen därför att skjutvapen är farliga och det har mammor förbannat rätt i.”⁷⁰ Några sidor senare kan vi läsa om ”Hektors avsked” ur *Illiaden*, där kvinno- och manssysslor verkligen ser annorlunda ut. Hektor talar till Andromake. ”Uppsök nu ditt gemak och återupptag dina sysslor, slända och vävstol; se också till att kvinnorna sköter allt vad som åligger dem. Att kriga tillkommer männen [...]”⁷¹ Hirdman skriver att ”[i]särhållningens grunduttryck finns i arbetsfördelningen mellan könen och i föreställningar om det manliga och det kvinnliga.”⁷² Hon beskriver hur sort 1 gör sak 1 på plats 1, medan sort 2 gör sak 2 på plats 2. Genom att sort 1 gör sak 1 blir sort 1 sort 1. Om man istället är på plats 2 gör man sak 2 och är en sort 2, och så vidare. Hirdman går vidare med att fastslå denna uppdelning bidrar till ett maktskapande, därför att sort 1:s görande legitimeras genom urskiljningen från sort 2.⁷³ Även om arbetsfördelningen i Sverige idag inte är lika strikt uppdelad som hos Hektor och Andromake, kan det genom att se på lärobokens övriga texter, konstateras att det fortfarande finns en föreställning om kvinnor och män som olika.

2.1.2.2 Ekengrens svenska

Ekengrens svenska ägnar stort utrymme åt musik i olika former. I två bokutdrag får vi läsa om ungdomar som har egna band. Ur *Ett hjärta i jeans* handlar texten specifikt om tjejband. Killar och tjejer framställs olika, men detta tas också upp i frågorna. Dessutom problematiserar medlemmarna själva detta faktum.

- Men nu är det ändå rätt skönt att vi bara är tjejer, säger Nina. Då får man sticka ut lite grand.
- Ja, killar har så jävla lätt för att ta plats, fortsätter Elin. Det är klart att det är en generalisering men det är sant också. Om en kille spelar gitarr måste han spela på den hela tiden och är inte uppmärksam på andra. [...]
- Då blir det ju så att vi låter killarna ta mer plats, instämmer Nina. Och så fortsätter allt att vara som det alltid har varit. Alla följer ju mönstret. Både tjejer och killar har sina roller.⁷⁴

På samma tema finns en artikel om idoler och fansens relationer till dem, här uppenbarat genom Spice Girls. I artikeln läggs fokus på tjejer som fans och talar tydligt om att idoler används som identifikationsobjekt. Bland annat sägs att ”[u]nder preadolescensen vaknar ett medvetande om ’vad som komma skall’ och exempelvis

---

⁷⁰ *Texter och tankar*, s. 236.

⁷¹ *Ibid.* s. 248f.

⁷² Hirdman, s. 52.

⁷³ Hirdman, s. 52.

⁷⁴ *Ekengrens svenska*, s. 146, 147.

börjar flickan förstå att hon ska bli en kvinna lik alla andra vuxna kvinnor hon ser omkring sig och kanske få ett sexuellt förhållande till en man.”⁷⁵ Dessutom tas gemenskapen i att ha samma idoler upp, för såväl flickor som pojkar. Ändå finns det uppenbarligen en skillnad i hur tjejer och killar ses på som fans:

Idoler fungerar alltså som ett gemenskapsprojekt som stärker sammanhållningen i tjejgänget. Ett annat jämförbart gemenskapsprojekt som är manligt är fotbollsfansen som ju också följer sina idoler land och rike runt. Men fotbollsfansen är mer socialt accepterade, medan det däremot är något skamligt och lite snaskigt med unga tjejfans.⁷⁶

I *Ekengrens svenska* saknas kapitel som specifikt behandlar utseende och kroppsliga attribut. Däremot finns i några av texterna antydningar om vilka idealbilder som premieras. I Michelle Magorians *En liten kärlekssång* jämför sig huvudkaraktären med sin vackra syster, och är av uppfattningen att ingen kille kommer att bli kär i henne. När Magorians huvudperson möter en kille går hon genast igenom hur han ser ut, och skäms sedan över sig själv. ”Hon slog armarna om sig själv eftersom hon plötsligt blev fullständigt överväldigad av blyghet för att hon var ensam med en kille och klädd i bara baddräkt. [...] Plötsligt blev hon medveten om sina bröst och håret under armarna.”⁷⁷ En besatthet av kroppar, att ha rätt former syns också i ett utdrag ur Marian Keyes *Vattenmelon*. ”Vi ägnade större delen av våra tonår åt att stå med ryggen mot helfigurspeglar och närapå bryta nacken av oss i våra försök att vända på huvudet utan att röra på kroppen för att se hur ändan tog sig ut för den som såg oss bakifrån. [...] Det var så sorgligt. För vi var ju vackra. Vi hade jättefin figur. Vilket vi inte hade en aning om.”⁷⁸ Detta tänkande hör samman med den kvinnonorm som vi även sett prov på i *Texter och tankar*. Värt att koppla till isärhållandet, att lyfta fram det som definierar gruppen i förhållande till den andra gruppen. Hirdman diskuterar det hon kallar genuskontrakt, ett slags ”kontrakt” mellan könen som ger regler för hur man som kvinna eller man bör vara i varje samhälle och tid.

Genuskontrakten är således mycket konkreta föreställningar, uppspaltade på olika nivåer, om hur män/man, kvinnor/kvinna ska vara mot varandra; i arbetet – vilka redskap som hör till vem, i kärleken – vem som ska förföra vem, i

---

⁷⁵ *Ekengrens svenska*, s. 149.

⁷⁶ *Ibid.* s. 151.

⁷⁷ *Ibid.* s. 179f.

⁷⁸ *Ibid.* s. 227f.

språket – hur de ska prata, vilka ord de får använda, – in gestalten/den yttre formen, vilka kläder som är de tillåtna, hur långt håret ska vara ...⁷⁹

2.1.2.3 Svenska i tiden

I läroboken möter vi en intressant text om Bettina Aller, *äventyrerska*. En koppling görs från Aller till Göran Kropp, eftersom dessa båda försökt ta sig till Nordpolen men misslyckats. ”Och hon är minst lika besviken som han.”⁸⁰ Rich för ett intressant resonemang runt Kathleen Goughs kännetecken på den manliga makten. Gough menar att ett av den manliga maktens kännetecken är att förlama kvinnors kreativitet. Detta, säger Rich, görs bland annat genom att

i alla kulturer definiera manliga förmågor som mer värdefulla än kvinnliga, så att kulturella värden blir ett förkroppsligande av manlig subjektivitet; att begränsa kvinnors självförverkligande till äktenskap och barnafödande...⁸¹

”Men nu struntar vi i Kropp. Nu hoppar vi till och med över Bettina Allers kropp, den vackra och fräkniga, som alltid får extra spaltutrymme när hon låter sig intervjuas.”⁸² Det blir intressant att notera hur kvinnan definieras utifrån en man och utifrån en skönhetsnorm. Rimligen är Allers utseende inte viktigare än Kropps för det de båda gör, ändå läggs fokus tydligt på att hon är kvinna. I läroboksförfattarnas introduktion till Karin Thunbergs text står det för övrigt att läsa att ”[d]essutom är hon företagsledare och småbarnsmamma, så hon lider ingen brist på andra aktiviteter och intressen.”⁸³ Senare blir vi genom texten, i samband med studiet av färdvägen, upplysta om att Allers fingernaglar är omålade(!). I fortsättningen läggs naturligtvis en stor del av texten till att beskriva att Aller saknat sina barn, och avslutningsvis får läsaren veta mer om dem. Här ser vi alltså en enorm fokusering på att personen i fråga just är kvinna, och vad det borde innebära i form av familjeomsorg. I resten av texterna i stycket fokuseras knappast på att äventyrarna är män, det verkar betydligt mer naturligt att de gör det de gör än att denna (som vi upprepade gånger får höra) småbarnsmamma lämnar sin familj för att följa äventyrslustan.

I påföljande text som behandlar Andrees luftfärd läggs lite information om en stackars hemmavarande fästmö in. Som för att ytterligare bekräfta var kvinnans roll bör vara?

---

⁷⁹ Hirdman, s.54.

⁸⁰ *Svenska i tiden*, s. 79.

⁸¹ Rich, s. 21.

⁸² *Svenska i tiden*, s. 79.

⁸³ *Ibid.* s. 79.

Vidare diskuteras hjältar och mod. ”Den grekiske halvguden Herakles [...] kan sägas vara urtypen för den västerländske hjälten. *Han* har övermänskliga drag och dödar utan svårighet skräckinjagande monster.”⁸⁴ [Min kursiv.] Att det är en han som är urtypen för västerlandets hjälte behöver alltså inte ens diskuteras.

I *Svenska i tiden* kan vi i texten ”Bangkok” läsa om ”...ett franskt par i övre tonåren – en vacker, slank flicka ledsagad av en ändamålsenligt stilig pojke.”⁸⁵ Här syns alltså dels en koppling till kroppsideal, dels till det heterosexuella paret. Dessutom blir flickan *ledsagad* av pojken. Något som antyder att han är den aktive, vilket eventuellt redan framgått av att i stort sett alla texters huvudkaraktärer är män eller pojkar och alltså helt i linje med bokens upplägg hittills.⁸⁶ Inte en enda kvinnlig författare finns representerad i bokens första kapitel. Och inte en enda kvinnlig karaktär, utom som sidofigurer, och då som vackra ickeaktiva kvinnor, att beundras av männen.⁸⁷ Det är lätt att börja fundera över hur flickor påverkas av det här. Mannen är ju uppenbarligen norm om man inte kan hitta en enda text där kvinnor är med?

I *Svenska i tiden* hittar vi också ett resonemang om ätstörningar. Här är detta kopplat till idealbilder, och vilken roll man som medmänniska, mamma eller pappa har när det gäller vad vi förmedlar till ungdomar. Generellt sägs att flickor är mest utsatta, med fokus ligger även på att mödrar bör vara ideal för sina döttrar, samtidigt som fäder ska vara förebilder för söner.⁸⁸ Det blir intressant att det talas om idealbilder, särskilt i samband med valet av texter som förekommer i läroboken, och vad de ger för förebilder. Hirdman diskuterar överföring av genuskontrakt och konstaterar att dessa ärvs från den ena generationen till den andra. Det är modern som introducerar dottern och fadern sonen.⁸⁹

2.1.2.4 Sammanfattning

Sättet att särskilja kvinnor och män är något som går igen i de läroböcker som undersökts. I vissa fall lyfts olikheterna fram för att de ska diskuteras, och i andra finns de med utan reflektion. Texter om kvinnor anknyter främst till hem och familj, samt att vara och göra rätt. Mindre fokus är det däremot på mod och äventyr, och som

---

⁸⁴ *Svenska i tiden*, s. 58.

⁸⁵ *Ibid.* s. 36.

⁸⁶ Se exempelvis *Svenska i tiden* s. 8 -100.

⁸⁷ *Ibid.* s. 8 -54.

⁸⁸ *Ibid.* s. 111.

⁸⁹ Hirdman, s. 54.

vi såg i artikeln om Bettina Aller riktas uppmärksamheten från detta och mot livet som mor. Män förefaller snarare kopplas samman med äventyr, hjältedåd och våld. Om det finns en tanke att eleverna ska kunna identifiera sig med det de läser, bör man rimligen vara tydligare med att problematisera förhållandena. Den bild av en kvinna eller man som läromedlen ger kan fungera normerande på de elever som läser den. Hirdman problematiserar att hamna i vad hon kallar den teoretiserande dikotomiska fällan. ”Problemet är ju här den gamla hönan och ägget: den hårda uppdelningen i en manssida och en kvinno sida som den västerländska civilisationen uppvisar, kommer med nödvändighet att just driva fram beteenden från könen som blir väsensolika.”⁹⁰

2.2 Textfrågorna

Det här stycket kommer att behandla ett urval av de textfrågor som de olika läroböckerna innehåller. Som tidigare gås de olika böckerna igenom var för sig, för att slutligen sammanfattas i det avslutande stycket.

2.2.1 Texter och tankar

I avslutningen på kärlekskapitlet finns en mängd uppgifter att arbeta vidare med. Alla kopplade till texterna i kapitlet. Under rubriken ”Övrraska läsaren” tas texten av Sofia Heine ”*Jag kommer fortfarande ihåg*” upp. Utan att nämna att texten behandlar homosexuell kärlek önskar läroboksförfattaren att eleven ska diskutera vilket Heines ”grepp” är. Följdfrågan blir ”[v]ad tyckte du om texten första gången du läste den? Tycker du bättre eller sämre om den sedan du läst den flera gånger?”⁹¹ Fokus ligger alltså på textformen och greppet som författaren använder, snarare än den homosexualitet som finns beskriven i texten.

Just hur frågan till texten ur *Glappet* är ställd är värt att fundera över. ”Hur skulle din läsning förändras om Odin var tjej och skolsköterskan i stället en manlig läkare, som säger ’bejaka din sinnlighet. Tacka och ta emot.’ ”⁹² De ombytta rollerna lyfts fram, men vad hände med den kvinnliga skolsköterskan? I samband med att hon blev en han byttes yrket från skolsköterska till läkare. Hur blir detta relevant om inte för att ge en högre status till en manlig karaktär?

Gällande Sapphos ”Gudars like” följer frågor direkt på texten, men ingenting tas upp efter dessa. Fråga 1, som följer texten, lyder ”[t]re personer är inblandade i

---

⁹⁰ Hirdman, s.60.

⁹¹ *Texter och tankar*, s. 127.

⁹² *Ibid.* s. 87.

dikten. Vem är jag?”⁹³ Möjligtvis för att poängtera att det *också* handlar om heterosexuell kärlek, och inte alls bara om Sapphos möjliga homosexualitet som nämnts i informationstexten (se ovan).

För att ytterligare anknyta till hur kvinnor och män ses följer på två av Eeva Kilpis dikter följande frågeställning. ”Sann eller falsk bild av manliga och kvinnliga behov?”⁹⁴

2.2.2 Ekengrens svenska

I *En sång om kärlek* genomför två ungdomar sitt första samlag och när flickan rör vid pojken reagerar han starkt, något som får till följd att hon fortsättningsvis ligger helt stilla. Textfrågorna problematiserar händelsen. ”Det är meningen att jag ska ta initiativet! Varför är det så viktigt för Derry att ta initiativet? Hur tror du att han tänker?” Att män ses som aktiva har berörts tidigare i läroboken, men genom Magorians text aktualiserats faktumet ytterligare.

I samband med denna text kan nämnas vad Rich noterar om kvinnor, nämligen att ”[v]i har uppfostrats till att uppfatta oss själva som sexuella byten inte minst genom romantisk litteratur eller pornografi.”⁹⁵ Rich tar också upp Kathleen Barrys resonemang kring mannens sexuella rätt till kvinnan och de uttryck som den påtvingade heterosexualiteten tar sig. Hon skriver bland annat [d]en unge mannens sexualdrift kan inte, vilket både unga kvinnor och män har lärt sig, ta något ansvar för eller acceptera ett ”nej” när den en gång tänts [...]”⁹⁶ Eftersom textfrågorna inte fullt ut ger utrymme för vad som sker i Magorians text blir den precis som Rich skriver ytterligare ett exempel på hur den unge mannens eller helt enkelt mannens sexualitet är överordnad kvinnans.

Även gällande tjej- och killband senare i boken tas eventuella olikheter mellan könen upp. Textfrågorna ser på skillnader som har diskuterats i texten och frågar ”[ä]r det ett större steg för tjejer att börja spela i ett band, vad anser du?”⁹⁷ Under rubriken ”Dagens kvinna och man” vill läroboksförfattarna att eleverna ska gå vidare i sitt studie av kvinnligt och manligt. ”Vilka egenskaper är viktiga i synen på kvinnan eller mannen?”⁹⁸ Gång på gång syns alltså exempel på en vilja att fokusera på olikheter

---

⁹³ *Texter och tankar*, s. 102.

⁹⁴ *Ibid.* s. 109.

⁹⁵ Rich, s. 24.

⁹⁶ Rich, s. 28.

⁹⁷ *Ekengrens svenska*, s. 147.

⁹⁸ *Ibid.* s. 237.

mellan könen. Tanken kan ha varit att undvika fördomar genom att diskutera bort dem. Men att repetera frågeställningen på det sätt som görs antyder snarast att man vill belysa olikheterna.

”Göran Tunström skriver om den i **Maskrosbollen**. Det gör också Michelle Magorian i **En liten kärlekssång**. Ja, vad är egentligen kärlek? [...] Hur skulle du beskriva kärleken?”⁹⁹ Detta står som en av de avslutande uppgifterna i läroboken. Båda de texter som hänvisas till innebär heterosexuell kärlek. Att använda enbart dessa texter som exempel kräver att någon som vill skriva om homo-, eller för den delen bisexuell kärlek har mycket egen styrka.

Till Platons text ”Gästabudet” frågas efter läsarens spontana reaktion, med en fråga tänkt att samtala om.¹⁰⁰ Här öppnar alltså för viss diskussion om kön och homosexualitet. Platons text är dock speciell i sitt resonerande, och kanske bidrar dess innehåll till en stigmatiserande debatt.

2.2.3 Svenska i tiden

Diskussionsfrågorna till den tidigare diskuterade artikeln om Bettina Aller kopplas till familjen och hennes mammaroll. De ser ut på följande sätt:

- Bettina Aller känner sig inte som en ’oansvarig mamma’. Håller du med henne?
- Vad vill hon ge sina barn med sig ut i livet? Vad tycker du skulle vara det viktigaste att ge dina barn?
- Tycker du att hennes förklaring till varför hon ger sig ut på sina äventyrliga färder är tillfredställande? Kan du förstå henne?¹⁰¹

Frågorna till texten om Andrees expedition i stycket efter handlar istället om valet av det farliga livet, och vilka egenskaper som krävs för att klara av det. Dock nämns ingenting om ansvaret för en hemmavarande familj.¹⁰²

Inledningen till kärlekskapitlet tar upp myter, och som arbetsuppgift dyker följande texter upp. ”Det finns många andra kända kärlekspar i de antika sagorna, i Bibelns Gamla testamente och i andra berättelser från gamla kulturer. Några exempel är Orfeus och Eurydike, Tristan och Isolde, Theseus och Ariadne, Odysseus och Penelope, David och Batseba och Simson och Delila. [...] Kanske kan klassen göra en hel kavalkad av antika och medeltida kärlekspar.”¹⁰³ Alltså heterosexuella kärlekspar.

---

⁹⁹ Ekengrens svenska, s. 236.

¹⁰⁰ Ibid. s. 234.

¹⁰¹ Svenska i tiden, s. 81.

¹⁰² Ibid. s. 93.

¹⁰³ Ibid. s. 150.

Här syns ett förgivettagande angående hur ett kärlekspar ser ut, och uppmaningen till eleverna rymmer inte någon annan sorts kärlek än den heterosexuella.

Wittig skriver om förtrycket som heteronormen som diskurs innebär. "The discourses which particularly oppress all of us, lesbians, women, and homosexual men, are those which take for granted that what founds society, any society, is heterosexuality."¹⁰⁴

Till en text om en piga som vill gifta sig med en skräddarson finns följande diskussionsfråga. "Varför var skräddaren emot giftermålet? Vad säger det om inställningen till kärlek och äktenskap på den här tiden?"¹⁰⁵ Sätts här ett likhetstecken mellan kärlek och giftermål? Visserligen finns en fortsättningsfråga som handlar om hur ungdomars kärlek kan stöta på hinder idag, med uppgiften att skriva en novelltext om eventuell problematik. Frågan är dock om en homo- eller bisexuell problematik känns rimlig att inkludera. Detta med tanke på den heterosexuella norm som hittills varit tydligt framträdande i boken.

Vad som dock kan konstateras är att *Svenska i tiden* är den av de tre undersökta läroböckerna som tar upp mest om just homosexualitet. Det har redan påvisats att boken innehåller tre texter direkt knutna till detta, texter som följs av en sidas diskussionsfrågor. Här finns frågor om inställningen till homosexuella i Sverige idag, om denna varierar och vad det i så fall beror på. Dessutom finns möjlighet till ställningstagande i frågorna om homosexuella ska ha rätt att adoptera, leva i registrerade partnerskap samt om alla typer av kärlek är lika värdefull?¹⁰⁶ Homosexualiteten tas alltså upp och problematiseras, på ett sätt som inte gjorts i de andra läroböckerna.

Vidare finns ett antal texter som handlar om såpor. Också här ligger fokus på skillnader mellan könen. "Hur ser könsrollerna ut i såpornas värld?"¹⁰⁷ Även i slutet på kärlekskapitlet syns en vilja att uppmärksamma skillnader. Här uppgift D: "Flickors och pojkars kärlek. Finns det skillnad mellan flickors och pojkars syn på och upplevelse av kärleken? Vilka är i så fall skillnaderna och vad kan de bero på?"¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ Wittig, s. 24.

¹⁰⁵ *Svenska i tiden*, s. 153.

¹⁰⁶ *Ibid.* s. 189.

¹⁰⁷ *Ibid.* s. 174.

¹⁰⁸ *Ibid.* s. 197.

2.2.4 Sammanfattning

Här sammanfattas kort vad som kommit fram i studiet av läroböckernas frågor och diskussionsuppgifter.

Som nyss noterades innehöll Svenska i tiden flera frågeställningar till texterna om homosexualitet. Lite annorlunda såg det ut i de övriga läromedlen. *Texter och tankar* har valt bort att problematisera homosexualitet i samband med texterna om ämnet och *Ekengrens svenska* väljer bort att kommentera diktkapitlet, men efter Platons text finns viss möjlighet till diskussion. Kan undvikandet av en diskussion i vissa fall vara ett sätt för läroboksförfattarna att undvika ett stigmatiserande? Men om diskussionen inte tas upp här, så var? I en av skolverket nyligen producerad undersökning om sex- och samlevnadsundervisning i gymnasieskolan konstateras att homo-, bi- och transsexuellas livssituation sällan kommer fram i samlevnadsundervisningen. Därför vill skolverket 'baka in' denna undervisning i sex av kärnämnen, bland annat svenska.¹⁰⁹ Om läromedlen då ser ut som vi sett att *Texter och tankar* och *Ekengrens svenska* gör kommer ett starkare engagemang att krävas av lärarna i de berörda ämnena för att nå läroplanens mål om jämställdhet och jämlikhet.

Isärhållning framstår som ett stort tema. Kvinnor och män beskrivs som olika, och den tänkta eleven ombeds fokusera på skillnader dem emellan. Något som gäller för alla de undersökta böckerna.

2.3 Bilderna

I detta avsnitt kommer läroböckernas bildsättning att behandlas. En lång uppräkningslista av vilka bilder som finns med i läroböckerna, samt hur dessa ser ut skulle kunna listas. Detta är dock inget som formen medger, istället kommer antalet bilder föreställande heterosexuell respektive homosexuell kärlek att beskrivas. Dessutom nämns huruvida porträtteringen av män och kvinnor skiljer sig åt.

2.3.1 *Texter och tankar*

Av bokens 27 bilder på människor i sällskap är 13 bilder på en kvinna och en man tillsammans. Av dessa är 10 uppenbara kärlekspar, något som syns på sättet de håller om varandra alternativt det faktum att de är involverade i en kyss. 0 bilder visar homosexuella relationer och 4 visar vad som uppenbarligen är homosocial¹¹⁰ vänskap.

---

¹⁰⁹ Norman, 2006, s. 1

¹¹⁰ Vänskap mellan människor av samma kön.

I samband med texten om Sapfo finns inlagt bilder på antika statyer, en manlig och en kvinnlig. Detta trots att informationstexten ju faktiskt talar om lesbisk kärlek. Här om inte någon annanstans kunde man kanske ha fått se en något mindre heteronormativ bildsättning?

Det kan ytterligare noteras att när det gäller bilder på ensamma människor finns i stort sett lika många män som kvinnor representerade. Värt att notera är dock att kvinnorna generellt sett bär mindre kläder än männen.

2.3.2 *Ekengrens svenska*

I läroboken finns tio tydliga bilder på kvinna och man tillsammans. Sex av dessa är tydligt heterosexuella. Vidare finns i samband med Platons "Gästabudet" något som verkar vara en bild från en grekisk vas eller urna, där tre ätande män sittandes på kuddar porträtteras. Bildtexten säger "[g]ossekärlek i antikens Grekland"¹¹¹ även om ingenting med bilden verkar ha med 'gossekärlek' att göra.

Redan ett tiotal sidor in i boken har läsaren fått se två bilder på nakna kvinnor, men endast påklädda män. I hela boken visar det sig sedan finnas ytterligare en bild på en naken kvinna, flera lättklädda, och *en* tecknad bild där en naken man bärs på en påklädd mans axlar, med könet dolt. Kvinnorna framstår som lockande och porträtteras övervägande i sällskap med män.

En bild till Michelle Magorians text visar en flicka som gömmer ansiktet i händerna och en stiliserad pojke som stolt seglar sin båt.¹¹²

2.3.3 *Svenska i tiden*

I denna lärobok finns till stycket om homosexualitet en bild som visar homosexuella. Det är intressant hur denna bild, på två homosexuella par som gifter sig, ser ut. Ett manligt och ett kvinnligt par porträtteras med bildtexten "[d]e första homosexuella paren vigdes vid en inofficiell ceremoni i Helsingfors den 13 augusti 1994. Homosexuella par i Sverige har numera möjlighet att officiellt registrera partnerskap."¹¹³ Männen bär likadana vita kostymer, och kvinnorna likadana vita bröllopsklänningar á la gräddtårta. Men de finns med på bild. Den enda bilden som visar homosexualitet i hela boken. För till Inger Edelfeldts text *Den stora kärleken*

---

¹¹¹ *Ekengrens svenska*, s. 233.

¹¹² *Ibid.* s. 181.

¹¹³ *Svenska i tiden*, s.179.

syns en bild på en studentklass. Detta istället för en bild som visar just homosexuell kärlek, vilket är vad stycket handlar om.

I *Svenska i tiden* finns likafullt flest heterosexuella par, även om de inte är riktigt lika många som i *Texter och tankar*. Ett exempel på detta är det par som sitter på en motorcykel, tjejen bakom killen, med armarna runt honom. Bildtexten bekräftar det heteronormativa sambandet. ”I såpornas värld är de flesta unga, vackra och fräscha. Kärleken är en viktig ingrediens.”¹¹⁴

Även i *Svenska i tiden* finns en mängd nakna damer inkluderade. Bland annat en naken Venus, och, i samband med lesbisk kärlek, en kvinnas nakna överkropp.¹¹⁵ Vidare under rubriken ”kärlekens avarter”, en tecknad naken kvinna, omgiven av fotografer, varpå fler halvnakna kvinnor följer. Till bilden på en halvklädd Scheherezade syns bildtexten ”[d]en intelligenta sagoberätterska i *Tusen och en natt*.”¹¹⁶

Mitt i diktkapitlet finns bilder på Barbie och Kens ansikten inklippta. Dikterna i sig är inte uttalat heteronormativa, varför behövs då dessa klassiska bilder som för tanken till heteronormen?

2.3.4 Sammanfattning

Återigen står *Svenska i tiden* ut som annorlunda i det hänseendet att boken visar en bild på två homosexuella par. Bildsättningen i övrigt kan dock klassas som heteronormativ, gällande såväl *Svenska i tiden*, *Ekengrens svenska* som *Texter och tankar*. Detta för att de bilder som porträtterar kärlekspar, i böckernas olika kapitel, i största mån gör detta utifrån en heterosexuell bild av vad kärlek innebär.

Att kvinnor i allmänhet porträtteras mer lättklädda än de män som syns på bilder är ytterligare något som går igen.

3. Avslutande diskussion

Undersökningens syfte var att studera tre läroböcker i svenska för gymnasiet utifrån heteronormativitet och genuskillnader. Detta utifrån läroböckernas texter, textfrågor och bilder.

I de tre undersökta böckerna finns ett flertal texter som specifikt behandlar ung heterosexuell kärlek. Homosexuell kärlek däremot är inte lika frekvent beskriven.

---

¹¹⁴ *Svenska i tiden*, s. 175.

¹¹⁵ *Ibid.* s. 180.

¹¹⁶ *Ibid.* s. 217.

Texter och tankar samt *Ekeningrens svenska* innehåller två texter vardera med homosexualitet som tydligt tema. I båda böckerna utgörs en av dessa av en dikt, den andra en novell, respektive en artikel om äldre tids normer. *Svenska i tiden* skiljer ut sig en aning och inkluderar tre texter med direkt koppling till homosexualitet. Av dessa en dikt, en artikel samt ett några sidor långt utdrag ur en bok.

Förutom ovan nämnda texter innehåller läroböckerna texter som i många fall helt omotiverat lyfter fram den heterosexuella kärleken som norm. Detta gäller såväl rubriker, informationstexter som de utvalda litterära stycken som böckerna innehåller. Troligen är detta inte ett alltför medvetet val från läroboksförfattarnas sida. Snarare något som skulle kunna ses som en omedveten tillämpning av heteronormen, så starkt inrotad i samhällsmönstret att den inte ifrågasätts.

I inledningen nämndes läroplanen, och hur denna poängterar att ingen ska utsättas för diskriminering eller annan kränkande behandling på grund exempelvis kön eller sexuell läggning. Om övriga av skolans läroböcker påminner om dem som här undersökts ligger ett stort uppdrag på lärarna att uppmärksamma och problematisera ämnet. För att nå läroplanens målbild krävs ett bredare undervisningsmaterial, i annat fall finns risken att skolan misslyckas med sitt åtagande.

Gällande synen på kvinnor och män har vi sett en skillnad. Framförallt i textfrågorna ställs fråga efter fråga om olikheter mellan könen och vad de kan bero på. Läroböckerna problematiserar knappast detta, utan verkar snarare för att cementera de eventuella skillnader som finns. Detta sätt att lyfta fram olikheter, i texter, bilder och diskussionsfrågor, bidrar till att en bild av kvinnan och mannen som väsensskilda framträder. För även om frågorna är ställda för att problematisera finner den sökande eleven gång på gång referenser för hur man bör vara som flicka eller pojke.

Isärhållandet återföder isärhållning; den manliga normen återförs med kraftfullhet. Vi har tankefigurernas maktpositioner, dessa tankestalaktiter av gammal mening och makt. Vi har genuskontrakt, dessa föreställningar om vad som bör ske i mellanrummet mellan »han» och »hon», hur och vad man gör med varandra. Genuskontraktens många intrikata trådar binder könen till varandra i olika beroenden och tvångsformer, både på det personliga och idealtypiskt abstrakta planet.¹¹⁷

Om kvinnor och män ses som olika, med olika uppgifter, kompletterande varandra i familje- och samhällsliv, får då den homosexuella kärleken någon plats? I *Svenska i*

---

¹¹⁷ Hirdman, s.57.

tiden bekräftas denna tanke som vi redan har sett genom föreställningen att ”parbildning, familj och barn passar inte.”¹¹⁸ Bilden av en homosexuell identitet bleknar lätt bort i förhållande till alla de heteronormativa anspelningar som läroböckerna bygger på. Det ska dessutom noteras att inte en enda hänvisning till bisexuell kärlek finns med i någon av de undersökta böckerna. På samma sätt ser det ut för transsexualitet.

Ändå måste väl ett steg sägas vara nått när texter om homosexualitet överhuvudtaget finns inkluderade i läromedlen. Framtiden ser förhoppningsvis sådan ut att allt fler elever ska kunna identifiera sig i skolans läromedel, och på allvar kunna känna att de inte blir diskriminerade eller exkluderade på grund av sin sexuella läggning.

---

¹¹⁸ *Svenska i tiden*, s. 183.

Litteraturförteckning

Ambjörnsson, Fanny, "Johannas förändring", i Don Kulick (red.): *Queersverige*, (Stockholm, 2005)

Borgström, Eva, "Inledning", i Eva Borgström (red.) *Makalösa kvinnor: könsöverskridare i myt och verklighet*, (Stockholm, 2002)

Danielsson, Anita & Siljeholm, Ulla, *Svenska i tiden lärobok A röd*, (Stockholm, 2002)

Ekengren, Hans-Erik & Lorentzon-Ekengren, *Ekengrens svenska textbok A*, (Stockholm, 2002)

Hirdman, Yvonne, "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988:3 s. 49-63

Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, Skolverkets hemsida, <http://www.skolverket.se/sb/d/468>, (2006-12-04)

Norman, Helena, "Högre status för gymnasieskolans sex- och samlevnadsundervisning", i *Skolverkets nyhetsbrev* 2006:1, från <http://www.skolverket.se/sb/d/1295>, (2006-11-21)

Rich, Adrienne, *Obligatorisk sexualitet och lesbisk existens*, (Stockholm, 1986)

Rosenberg, Tiina, "Inledning", i Tiina Rosenberg (red.), *Könet brinner! Judith Butler; i urval av Tiina Rosenberg*, (Stockholm, 2005)

Skoglund, Svante, *Texter och tankar textbok A*, (Malmö, 2002)

Wittig, Monique, *The straight mind and other essays*, (Hemel Hempstead, 1992)